

Zdroj: HORÁKOVÁ, Radka. Přípravenost pedagogů na integraci žáků s postižením sluchu na 1. stupeň běžných základních škol v Jihomoravském kraji. In KLENKOVÁ, Jiřina. *Vzdělávání žáků s narušenou komunikační schopností*. Brno: Paido, Brno, 2008, s. 123-136, ISBN 978-80-7315-168-3.

Přípravenost pedagogů na integraci žáků s postižením sluchu na 1. stupeň běžných základních škol v Jihomoravském kraji

Radka Horáková

Klíčová slova: *jedinec se sluchovým postižením, integrace, inkluze, speciálně pedagogické centrum, běžná základní škola, komunikační kompetence, stupně sluchového postižení, připravenost pedagogů na integraci žáků se sluchovým postižením.*

Anotace: *Předkládaný článek lze chápat jako závěrečnou zprávu z provedeného dílčího výzkumného šetření, jehož cílem bylo zaměřit se na výskyt narušené komunikační schopnosti a sluchového postižení u žáků běžných základních škol Jihomoravského kraje. Autorka se v úvodní části textu zamýšlí nad faktory ovlivňujícími úspěšnost integrace, jako je např. míra sluchového postižení. Mezi základní předpoklady úspěšné integrace řadí vysokou úroveň komunikačních kompetencí jedinců se sluchovým postižením a jejich schopnost se s tímto smyslovým postižením dostatečně vyrovnat. V článku je uvedena interpretace výsledků dotazníkového šetření, které bylo zpracováno metodou univariální analýzy. Jednotlivé položky byly analyzovány, graficky znázorněny a okomentovány.*

Teoretická východiska

S ohledem na edukaci definuje Vítková (2003, s. 15) integraci jako společnou výchovu a vzdělávání dětí/žáků/studentů s postižením a bez postižení. Z pedagogického a psychologického hlediska má podle ní **integrace** dimenzi osobní a sociální. Na jedné straně označuje efektivní začlenění psychických procesů po stránce sensorické, kognitivní, emocionální a psychomotorické, na druhé straně zdařilé začlenění do společenských skupin a pracovního a profesního světa. Vítková (2003, s. 17) dále vymezuje integraci ze speciálně pedagogického pohledu, jako realizaci nutných opatření pro děti a mládež v obecném pedagogickém systému, kdy děti a mládež s postižením mají být adekvátně podporováni v běžných školách a uchráněni segregace.

Cílem integrace je tedy např. podle Jesenského (2000, s. 101) zamezit vyřazování handicapovaných (tzv. **exkluze**) ze struktur intaktní společnosti. Vzhledem k tomu, že termín integrace je velmi frekventovaný a používá se v nejrůznějších oblastech i mimo referenční pole

kvality života handicapovaných, začali někteří odborníci místo něj používat termín **inkluze** (zařazování). Vianello (in Jesenský, 2000, s. 101) rozlišuje termín *inkluze*, tj. začlenění (insertimento – inclusion), který vyjadřuje akt umístění dovnitř, do skupiny, společnosti, školy a termín *integrace* (integraziane – integration), který vyjadřuje pojem společného fungování.

Bartoňová a Vítková (2007) uvádějí, že vývoj koncepce českého školství dospěl k novému závěru o výchově a vzdělávání dětí s postižením. Jejich vzdělávání již není doménou pouze speciálního školství, ale v souvislosti s integračními vlivy se stává záležitostí všech typů škol. Právo všech dětí na vzdělání je zajištěno Listinou práv a svobod (Ústava České republiky, 1993, článek 33). Dalšími legislativními oporami je především **Zákon č. 561/2004 Sb.** o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) a na něj navazující **Vyhlášky č. 72/2005 Sb.** o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních a **Vyhláška č. 73/2005 Sb.** o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Důležité změny za poslední desetiletí v pojetí školského systému, kdy je umožněno začlenění zdravotně postižených dětí do integrovaných tříd a škol běžného typu, charakterizuje Krahulcová (in Jesenský, 1995) jako progresivní trend. Otázkou ovšem zůstává únosná míra postižení takto integrovaných žáků a systém speciálních opatření vycházejících vstříc těmto dětem, žákům a studentům v náročnějších podmínkách.

Problematika školské integrace týkající se žáků se sluchovým postižením

V oblasti surdopedie je podle Řehákové (in Jesenský, 1998) možno odpovědně mluvit o integraci do společnosti slyšících u těch sluchově postižených, jimž využití sluchadel, popř. kochleárních implantátů, přináší dobrý komunikační efekt, a jejich verbální projev je sociálně přijatelný.

V této souvislosti lze za zajímavé považovat výsledky výzkumného šetření, které provedl Langer (2008, s. 22). Výzkumný projekt byl realizován ve spolupráci s pracovníky **speciálně pedagogických center** (dále SPC), kteří v procesu integrace jedinců s postižením zaujímají důležité postavení. Z šetření vyplývá, že z celkového počtu **1 039 sluchově postižených klientů**, kteří navštěvují jiná vzdělávací zařízení, než jsou školy pro sluchově postižené, jsou nejpočetněji zastoupeny jedinci se *středně těžkou nedoslýchavostí - tedy 315*, tj. 30,3% a *těžkou nedoslýchavostí - tedy 274*, tj. 26,4%. Překvapivé je také množství integrovaných dětí a žáků s diagnostikovanou hluchotou. Jejich počet se téměř rovná množství integrovaných dětí a žáků s lehkou nedoslýchavostí.

Ze zprávy vyplývá, že je v současné době integrováno 87 *lehce sluchově postižených*, tj. 8,4% a vedle toho 86 *neslyšících*, což činí 8,3%. Co se týká jedinců *se střední nedoslýchavostí*, těch se v běžných školských zařízeních vzdělává 164, což činí 15,8% a jedinců *s kochleárním implantátem je evidováno 110*, tedy 10,6%.

Janotová (1996, s. 9) uvádí, že: „*Integrace sluchově postižené mládeže, především nedoslýchavé, ve školách běžného typu má u nás velmi dlouhou tradici a můžeme na ni navazovat především vzhledem k novým, zejména technickým možnostem.*“ Nyní si tedy můžeme dovolit tvrdit, že na základě výše uvedených informací z provedeného výzkumného šetření Langer (2008) již neplatí, že by do běžných školských zařízení byli zařazováni především žáci s nedoslýchavostí, ale také žáci s těžkou nedoslýchavostí či dokonce hluchotou. Z výsledků tohoto výzkumného projektu však vyplývá, že pracovníci SPC spatřují integraci jako nejvíce přínosnou právě pro žáky s lehčími stupni sluchového postižení a nejméně přínosnou pro žáky s těžkými sluchovými poruchami. Co by nás ovšem mělo zajímat více, než je míra sluchového postižení, je úroveň komunikačních kompetencí žáka se sluchovou vadou a schopnost vyrovnat se se svým postižením. Tyto faktory sehrávají mnohdy velmi důležitou roli v procesu integrace žáka s tímto smyslovým postižením.

Možnosti integrace žáků se sluchovým postižením do běžných základních škol v rámci Jihomoravského kraje

Jaká je situace týkající se integrace žáků se sluchovým postižením do běžné základní školy v Jihomoravském kraji jsme se snažili zmapovat pomocí výzkumného šetření, které proběhlo v průběhu listopadu 2007 – února 2008. Šetření bylo realizováno v rámci Výzkumného záměru (MSM0021622443) *Speciální potřeby žáků v kontextu Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání*. Jednalo se o dílčí projekt výzkumného týmu č. 9 s názvem *Intervence u žáků s narušenou komunikační schopností v průběhu vytváření komunikační kompetence v rámci základního vzdělávání*, jehož cílem bylo zaměřit se na výskyt narušené komunikační schopnosti a sluchového postižení u žáků základních škol Jihomoravského kraje.

Stanovení výzkumných cílů:

Dominantním cílem provedeného výzkumného šetření bylo zaměřit se na výskyt narušené komunikační schopnosti a sluchového postižení u žáků běžných základních škol v Jihomoravském kraji.

Parciální cíle výzkumného šetření zaměřené na problematiku sluchového postižení:

- zjistit konkrétní počet integrovaných žáků se sluchovým postižením na běžných základních školách v Jihomoravském kraji a zaměřit se na stupeň sluchového postižení u těchto zařazených žáků,
- zjistit názory pedagogů oslovených škol na integraci žáků se sluchovým postižením a popsat, s kým spolupracují v případě integrace žáka s uvedeným smyslovým postižením,
- zjistit, jak sami pedagogové hodnotí svou připravenost a schopnost pracovat s žákem se sluchovým postižením zařazeným v jejich třídě,
- definovat chyby a nedostatky, které vykazují v rámci vyučování integrovaní žáci se sluchovým postižením a poukázat na nejasnosti a potíže, které se objevují v souvislosti s integrací sluchově postižených žáků do běžných školských zařízení.

Metodologie výzkumu:

Empirické šetření bylo *kvantitativní*. Nástrojem sběru dat byl *dotazník*. Data byla zpracována za pomoci těchto programů:

- *DEAN, A. G. Epi Info, Version 6: a word processing, database, and statistics program for epidemiology on microcomputers. Atlanta: CDC, 1994 – 2003.*
- *STATSOFT, INC. Statistica for Windows v. 7 CZ. Tulsa: StatSoft, Inc., 2003.*

Charakteristika použitého dotazníku jako hlavní techniky výzkumného projektu:

Dotazník vytvořený pro účely tohoto výzkumného šetření byl anonymní, sestával se z **28 otázek**. Skladba dotazníku je původní, dosud nepublikovaná. Dotazníky byly distribuovány poštou, případně bylo zadání realizováno výzkumnými pracovníky osobně.

V úvodní části dotazníku jsou uvedeny 4 nečíslované otázky zaměřené na zjištění základních údajů o dotazované škole. Za nimi následuje *11 otázek kombinovaného typu*, *12 otázek uzavřených* a *5 otázek otevřených*, které jsou zaměřené na údaje týkající se počtu žáků s narušenou komunikační schopností a žáků se sluchovým postižením zařazených v oslovených běžných základních školách, dále pak charakteru narušené komunikační schopnosti a stupně sluchového postižení u těchto žáků.

Charakteristika zkoumaného vzorku:

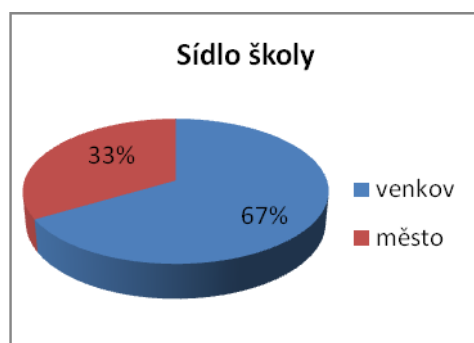
Analytickou jednotku tvořili pedagogové běžných základních škol Jihomoravského kraje. Dotazníkové šetření, kterého se pedagogové zúčastnili, je *výběrového charakteru*. Bylo zpracováno metodou *univariační analýzy*. Jednotlivé položky byly analyzovány, graficky znázorněny a okomentovány (viz níže). Absolutní četnost a procentuální vyjádření v grafech vytvořených v rámci univariační analýzy jsou vždy vztaženy k velikosti souboru $N=254$. Návratnost dotazníků činila **58,25%**, jak je patrné z tabulky č. 1 - z celkového počtu **436** distribuovaných dotazníků se vrátilo a bylo použitelných celkem **254** dotazníků.

Tabulka č. 1 Celkový počet respondentů a návratnost dotazníků:

Skupina respondentů	Celkový počet distribuovaných dotazníků	Návratnost dotazníků vyjádřena číselně	Návratnost dotazníků vyjádřena v %
Celkem	436	254	58,25 %

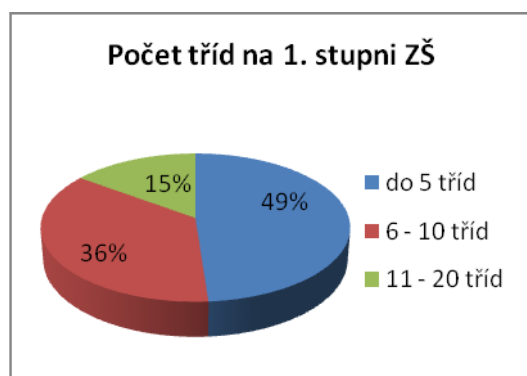
Interpretace výsledků výzkumného šetření:

Graf č. 1

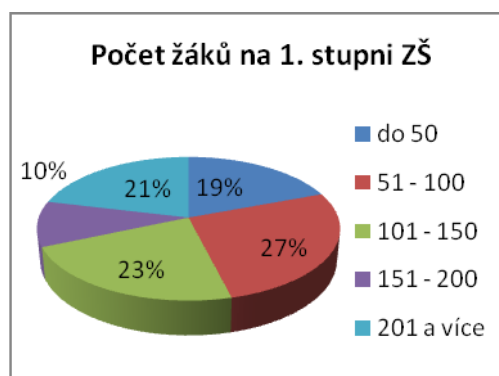

Komentář: V grafu č. 1 je uvedeno, že výzkumného šetření se zúčastnili pedagogové ze **169** základních škol, které sídlí na venkově a z **85** škol, které jsou ve městě.

Graf č. 2

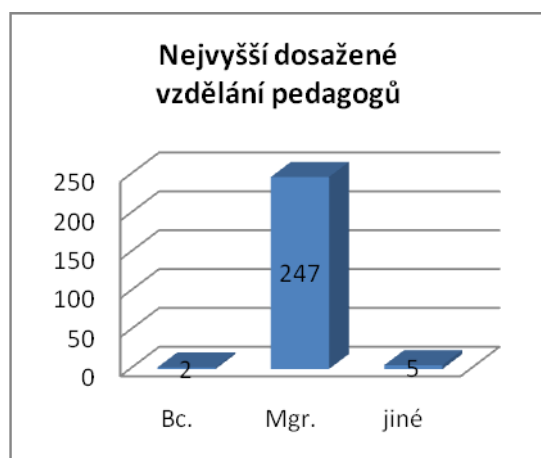

Graf č. 3

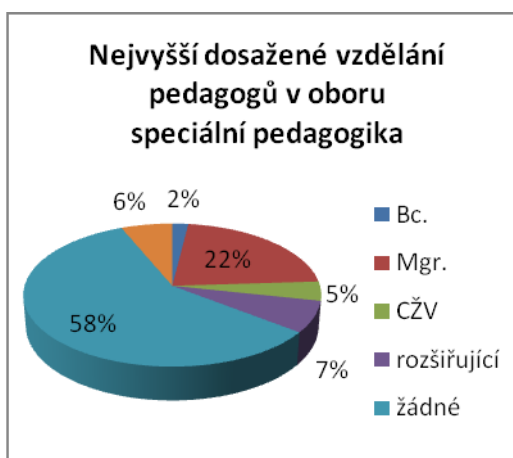

Komentář: Z grafu č. 2 vyplývá, že největší počet škol má na 1. stupni maximálně 5 tříd – jednalo se o **124** školy, 6 – 10 tříd má **92** oslovených škol, 11 – 20 tříd má na 1. stupni **38** základních škol. Co se týká počtu žáků na 1. stupni ZŠ, v grafu č. 3 je uvedeno, že **49** škol má na 1. stupni do 50 žáků, **68** škol vzdělává na 1. stupni 51 – 100 žáků, **57** škol 101 – 150 žáků, **26** škol 151 – 200 žáků a **54** škol zajišťuje výchovně vzdělávací péči u 201 a více žáků na 1. stupni ZŠ.

Graf č. 4

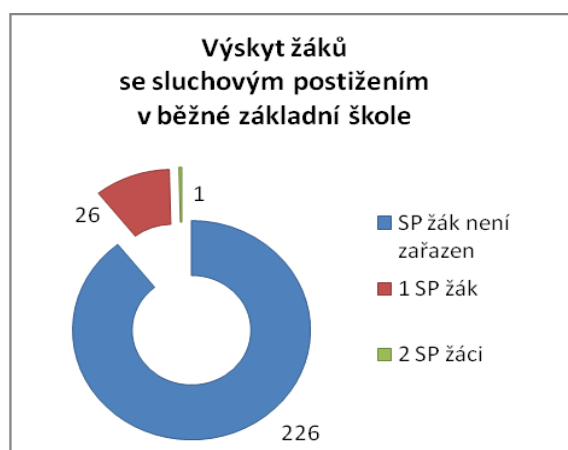

Graf č. 5

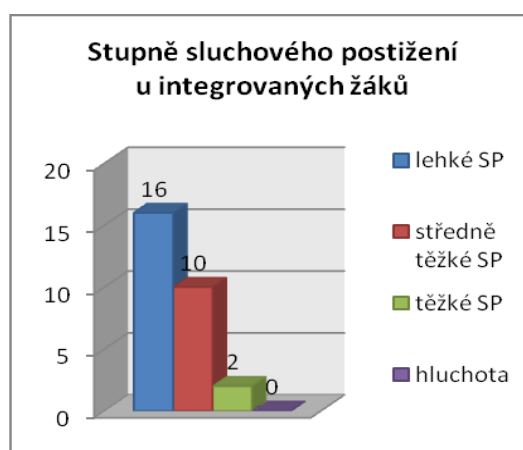

Komentář: Jak vyplývá z *grafu č. 4*, u pedagogů působících na 1. stupni základních škol jednoznačně převažuje magisterské vzdělávání – jedná se o **247** pedagogů, **2** pedagogové mají Bc. titul a **5** pedagogů uvádí dosažený titul PhDr., PaedDr., příp. Ph.D. Co se týká nejvyššího dosaženého vzdělání u pedagogů základních škol v oboru speciální pedagogika, což je vyjádřeno v *grafu č. 5*, více než polovina, tedy **148** pedagogů, žádné vzdělání v tomto směru nemá. Pouze **5** učitelů uvádí Bc. titul a **56** pedagogů má magisterské vzdělání z oboru speciální pedagogika. Ostatní pedagogové, tedy **11** učitelů absolvovalo studium v rámci celoživotního vzdělávání a **18** učitelů rozšiřující studium speciální pedagogiky.

Graf č. 6

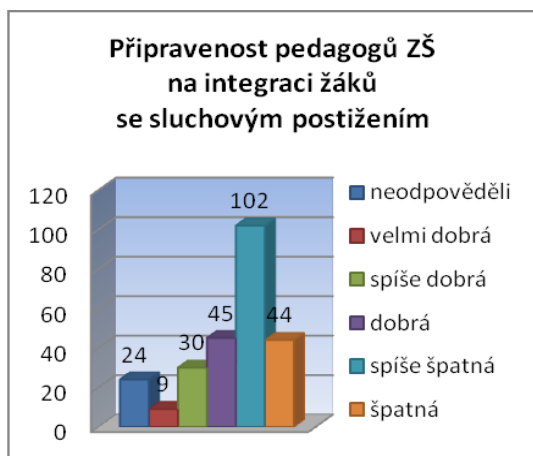

Graf č. 7

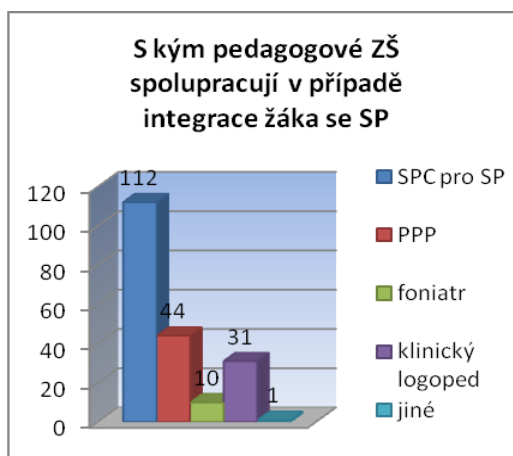

Komentář: Podle *grafu č. 6* se výzkumného šetření zúčastnilo **226** základních škol Jihomoravského kraje, kde nejsou zařazeni na 1. stupni žáci se sluchovým postižením, na **26** základních školách je vzděláván jeden žák se sluchovým postižením, na **1** ze škol jsou zařazeni dva sluchově postižení žáci. Celkový počet integrovaných žáků se sluchovým postižením je tedy **28**. Pro srovnání si dovoluujeme uvést údaje získané z Odboru školství Krajského úřadu Jihomoravského kraje, kde k 30. 9. 2007 evidují na 1. stupni běžných základních škol **47 497** žáků, z toho pak **35** sluchově postižených. Z *grafu č. 7* pak vyplývá, že z **28** sluchově postižených integrovaných žáků je diagnostikováno u většiny, tedy u **16** lehké sluchové postižení, u **10** středně těžké sluchové postižení a u **2** těžké sluchové postižení. Hluchota není diagnostikována u žádného z integrovaných žáků se sluchovým postižením.

Graf č. 8

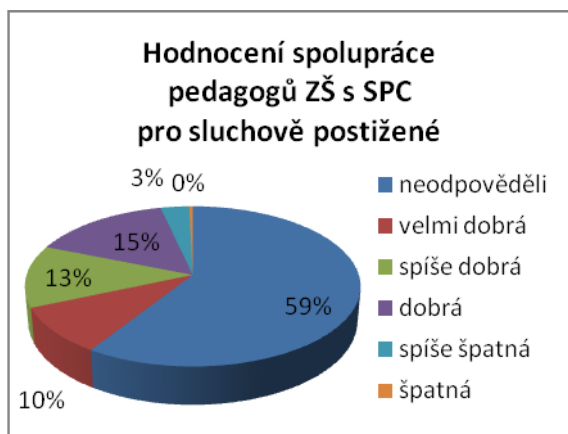

Graf č. 9

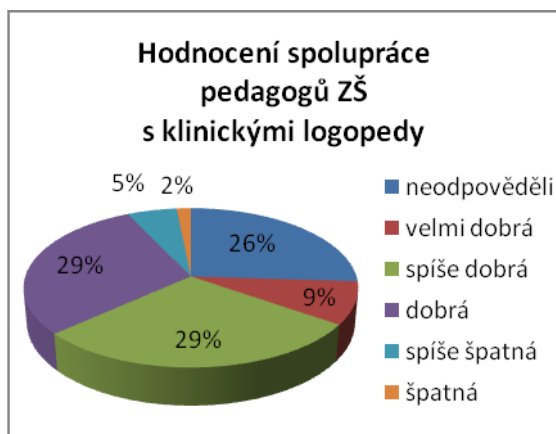

Komentář: Podle grafu č. 8 se většina oslovených pedagogů necítí být příliš dobře připravena na integraci žáka se sluchovým postižením ve své třídě. Jako spíše špatnou svou připravenost hodnotí 40% respondentů, 17,7% pedagogů pak na svou připravenost nahlíží jako na spíše špatnou. Přibližně stejný počet učitelů, tedy 17,3% hodnotí úroveň své připravenosti jako dobrou a téměř 12% respondentů jako spíše dobrou. Pouze 3,5% učitelů se cítí být velmi dobře připraveni na možnost zařazení žáka se sluchovým postižením v jejich třídě. V grafu č. 9 je uvedeno, že v případě integrace žáka s postižením sluchu by nejčastěji pedagogové spolupracovali či spolupracují se speciálně pedagogickým centrem pro sluchově postižené, jedná se o 44% pedagogů. Dále pak 17% učitelů uvedlo případnou spolupráci s pedagogicko psychologickou poradnou, 4% respondentů s foniatrem a 12% učitelů s klinickým logopedem. Pouze v 1 případě (tj. 0,5%) se objevila možnost spolupráce se školním logopedem.

Graf č. 10

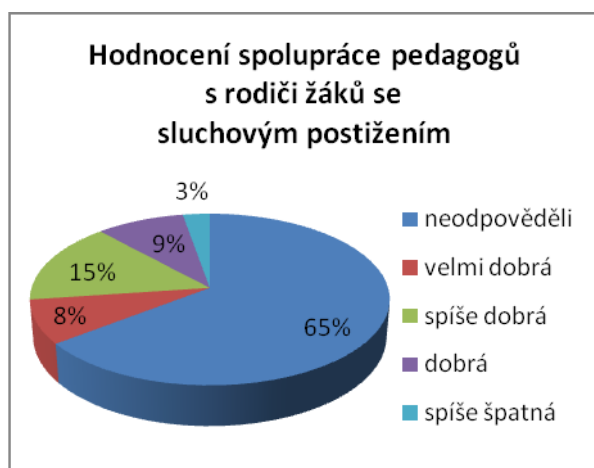

Graf č. 11

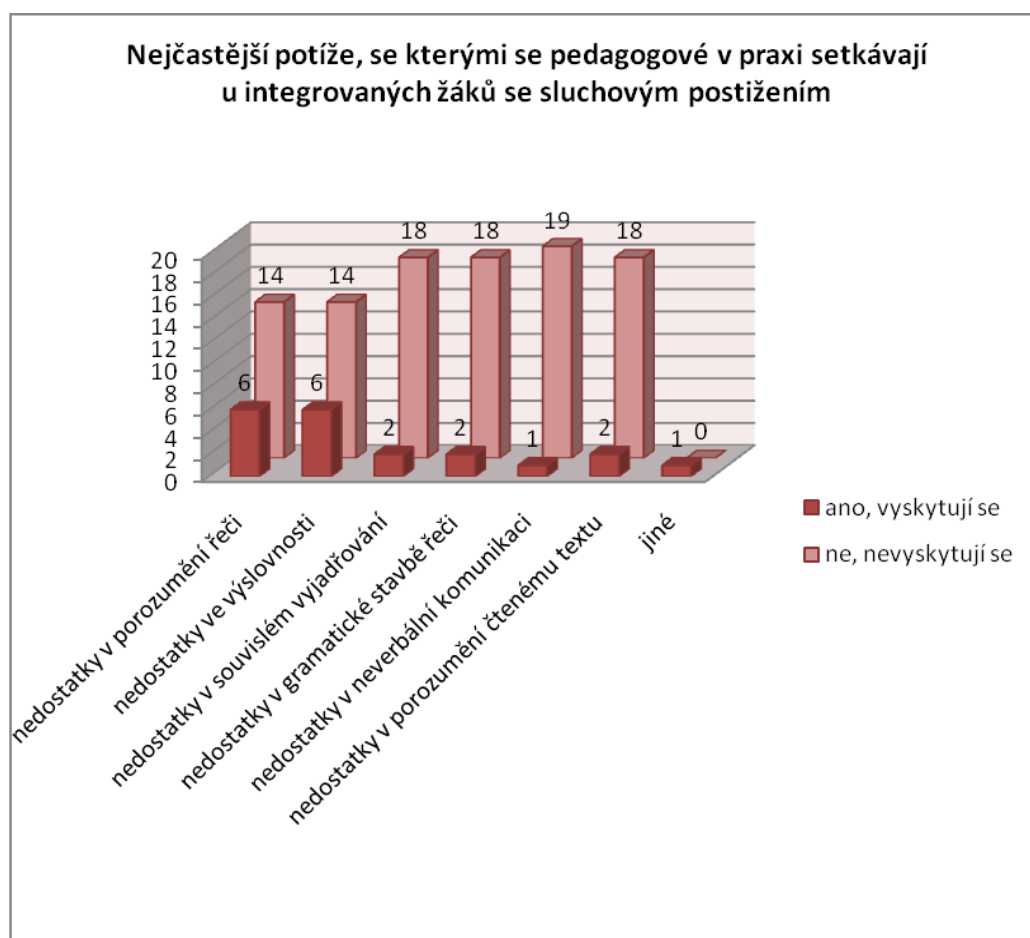
Komentář: Vzhledem k tomu, že na 254 školách, které se zúčastnily výzkumného šetření, je zařazeno pouze 28 žáků se sluchovým postižením, lze vysvětlit, proč na otázku týkající se hodnocení spolupráce s SPC pro sluchově postižené neodpověděla více než polovina respondentů, tedy **150**. Z těch, co odpověděli, hodnotí spolupráci jako velmi dobrou **24** pedagogů, jako spíše dobrou **32** pedagogů a jako dobrou **39** učitelů. Spíše špatně hodnotí spolupráci s SPC pro sluchově postižené **8** pedagogů a pouze v **1** případě se objevila informace o špatné spolupráci s SPC v případě integrace žáka se sluchovým postižením (viz *graf č. 10*). Co se týká spolupráce pedagogů s klinickými logopedy, zde velmi dobře hodnotí spolupráci **22** respondentů, spíše dobře **73** učitelů a dobře pak **75** pedagogů. Spolupráci hodnotí jako spíše špatnou **14** respondentů a pouze **4** dotazovaní jako špatnou. **66** pedagogů na tuto otázku neodpovědělo (viz *graf č. 11*).

Graf č. 12

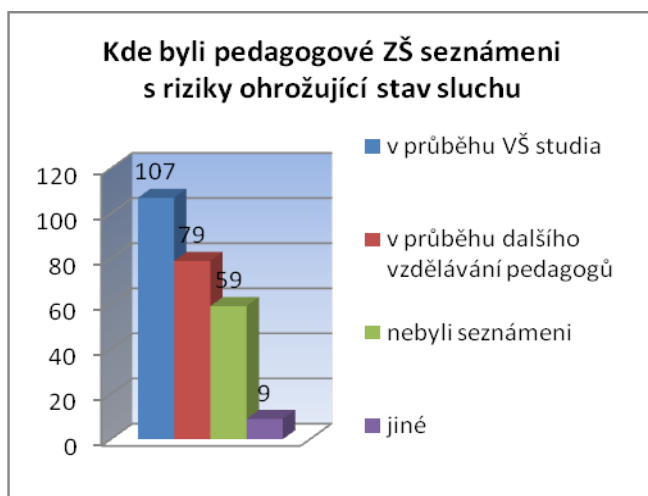
Komentář: Velmi dobře hodnotí v *grafu č. 12* spolupráci s rodiči žáků se sluchovým postižením **21** pedagogů, spíše dobře pak **39** učitelů a dobře **23** respondentů. Pouze **7** učitelů uvedlo zkušenost spíše špatnou. Většina, tedy **164** respondentů, na tuto otázku neodpověděla.

Graf č. 13

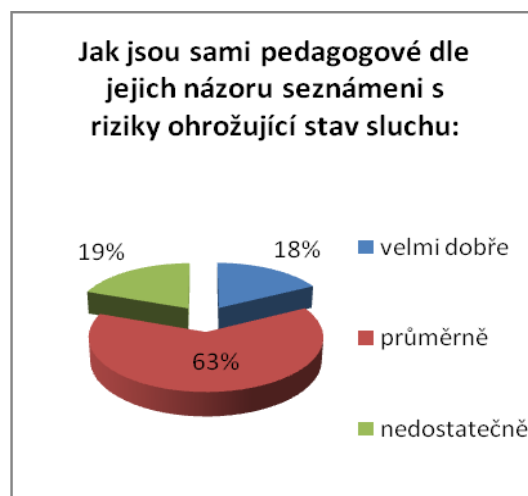

Komentář: V grafu č. 13 jsou uvedeny nejčastější potíže, které vykazují integrovaní žáci se sluchovým postižením ve třídě běžné základní školy. Pedagogové označili především *nedostatky v porozumění mluvené řeči* a *nedostatky ve výslovnosti*. S těmito potížemi se obecně jedinci se sluchovým postižením potýkají nejčastěji bez ohledu na typ a stupeň sluchové vady. Zajímavé je, že pouze v jednom případě pedagog uvedl, že se mu žák se sluchovým postižením vzděláván v běžné základní škole jeví jako frustrován. Společenská izolace a komunikační bariéra bývá uváděna jako jedna z nejčastějších příčin neúspěšné integrace sluchově postižených.

Graf č. 14

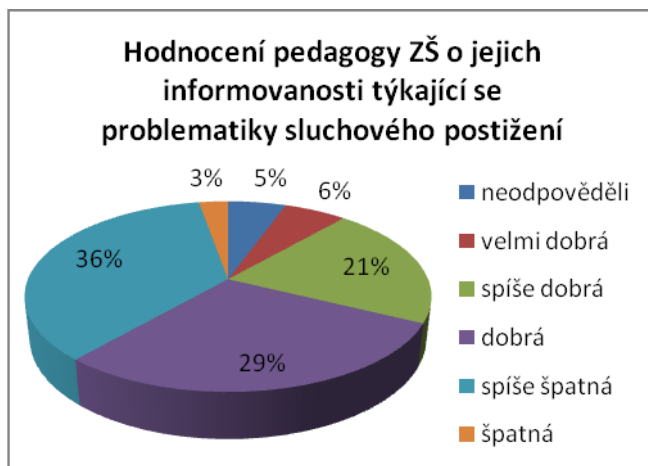

Graf č. 15

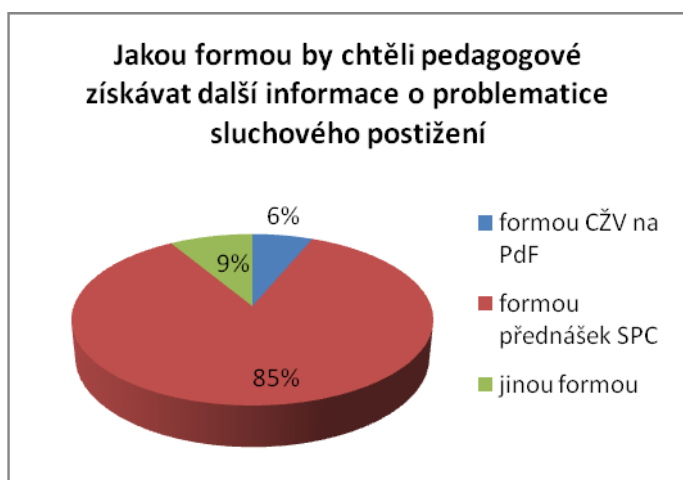
Komentář: Největší počet učitelů byl seznámen s riziky ohrožující stav sluchu v průběhu vysokoškolského studia. Jak vyplývá z *grafu č. 14*, jedná se o **42%** respondentů. V průběhu dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků byli informováni o rizicích ohrožující sluch **31%** pedagogů, celkem **23%** učitelů uvádí, že s podobnou problematikou nebyli seznámeni vůbec. Zbývající **4%** respondentů uvádí, že informace získali jinou formou, např. z médií, samostudiem, v průběhu vlastní pedagogické praxe, příp. v SPC pro sluchově postižené. Jak pedagogové hodnotí vlastní informovanost o zmiňované problematice přináší *graf č. 15*. Z něj vyplývá, že **44** pedagogů hodnotí svou informovanost velmi dobře, většina pedagogů pak průměrně – tedy **160** respondentů, a **49** učitelů považuje informace, které mají o rizicích ohrožující stav sluchu, za nedostačující.

Graf č. 16

Komentář: Vlastní informovanost o problematice sluchového postižení hodnotí v *grafu č. 16* pedagogové poměrně kriticky. Velmi dobře úroveň svých znalostí hodnotí pouze **15** učitelů, spíše dobře **53** respondentů a dobře informováni se cítí být **74** pedagogové. Většina oslovených respondentů, což je zastoupeno počtem **91** učitelů, hodnotí úroveň svých znalostí o problematice sluchového postižení jako spíše špatnou a **7** pedagogů jako špatnou.

Graf č. 17

Komentář: Z provedeného výzkumného šetření vyplývá, že většina pedagogů by uvítala možnost získat další informace týkající se problematiky sluchového postižení formou přednášek a seminářů organizovaných SPC pro sluchově postižené – jedná se o **216** respondentů. **16** učitelů uvedlo, že by si doplnili informace v rámci celoživotního vzdělávání na Pedagogických fakultách, zbývajících **22** pedagogů navrhuje možnost získat další informace jinou formou, např. dalším vzděláváním pedagogických pracovníků, samostudiem, čtením odborných časopisů či článků na internetu, pořádáním seminářů odborníky na půdě školy, odbornými články v časopisech pro pedagogy, apod. (viz *graf č. 17*).

Závěry šetření, návrhy a opatření pro speciálně pedagogickou praxi:

Dílčí výzkumné šetření bylo zaměřeno na problematiku integrace žáků se sluchovým postižením do běžných základních škol v rámci Jihomoravského kraje, dále pak na zjištění úrovně informovanosti pedagogů o problematice sluchového postižení a připravenosti pedagogů na možnost zařazení žáka s tímto smyslovým postižením do třídy běžné základní školy.

Analytickou jednotku tvořili pedagogové běžných základních škol Jihomoravského kraje. Z celkového počtu 436 distribuovaných dotazníků se jich vrátilo a bylo použitelných celkem 254. Dotazníkové šetření bylo zpracováno metodou univariační analýzy. Vybrané položky byly analyzovány, graficky znázorněny a okomentovány.

Z výsledků provedeného výzkumného šetření vyplývá, že na 254 základních školách, které spolupracovaly, je na 1. stupni integrováno celkem 28 žáků se sluchovým postižením. U více než poloviny žáků je diagnostikováno lehké sluchové postižení. Dále pak bylo zjištěno, že pedagogové působící na běžných základních školách v Jihomoravském kraji nejsou příliš dobře informováni o problematice sluchového postižení a sami velmi kriticky hodnotí vlastní připravenost na možnost integrace žáka se sluchovým postižením v jejich třídě.

Pro doplnění považujeme za zajímavé uvést výsledky výzkumného šetření, které provedl Langer (2008, s. 24), z něhož vyplývá, že úspěšnost procesu integrace žáků se sluchovým postižením je často limitována dalšími negativními faktory, mezi které můžeme řadit velký počet žáků ve třídách, legislativní nejasnosti, složitou administraci a v některých případech absenci asistenta pedagoga pro žáka s postižením sluchu.

Je zřejmé, že kromě větší informovanosti pedagogů běžných základních škol o specifikách integrace žáků se sluchovým postižením, by jistě pomohlo zvýšení jejich informovanosti také v oblasti sestavování individuálního vzdělávacího plánu žáka či proškolení učitelů v oblasti specifických komunikačních technik týkajících se problematiky sluchového postižení. Procesu integrace sluchově postižených by dále podle Langera (2008) rozhodně prospělo zlepšení spolupráce mezi učitelem, vedením školy a rodinou žáka se sluchovým postižením. Neméně důležité je potom také ohodnocení učitele za nadstandardní práci v případě integrace žáka s uvedeným smyslovým postižením.

Použitá literatura:

BARTOŇOVÁ, M., VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.* Brno: Paido, 2007, 2. vydání. ISBN 978-7315-158-4

JANOTOVÁ, N. *Kapitoly o integraci sluchově postižených dětí.* Praha: Septima, 1996. ISBN 80-85801-81-7

JESENSKÝ, J. *Kontrapunktury integrace zdravotně postižených.* Praha: Univerzita Karlova, 1995. ISBN 80-7184-030-0

JESENSKÝ, J. *Podstata integrace handicapovaných.* In *Integrace – znamení doby.* Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-691-0

JESENSKÝ, J. *Základy komprehenzivní speciální pedagogiky.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. ISBN 80-7041-196-1

LANGER, J. *Aktuální pohled na integraci dětí se sluchovým postižením (zpráva z výzkumného projektu).* INFO Zpravodaj – magazín informačního centra o hluchotě FRPSP, číslo 1, 16. ročník, jaro 2008, s. 22 - 24. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených

VÍTKOVÁ, M. *Integrativní školní (speciální) pedagogika. Základy, teorie, praxe.* Brno: MSD, 2003. ISBN 80-214-2359-5